

Uvedené připomínky však nemohou zastínit dokumentární hodnotu knihy, podávající plastický obraz každodenního života Byzance v období Komnénovců, už vůbec nemluvě o samotném potěšení z možnosti přečíst si poprvé v češtině méně známá díla předních řecky píšících básníků. S řečtinou dnes pracuje jen málo mladých českých badatelů, a proto je každé takové úsilí hodné chvály.

František Kalenda

Gérard Noiriel: Úvod do sociohistorie

Sociologické nakladatelství (SLON), Praha 2012, 146 s.

Je nehynoucí zásluhou Sociologického nakladatelství, že vedle překladů klasických společenskovedních děl, které jsou namnoze „sázkou na jistotu“ (neboť v našem akademickém prostředí stále z velké míry platí, že co nebylo do češtiny přeloženo, jakoby vůbec nebylo), soustavně vydává také překlady aktuálních zahraničních spisů. To je i případ šest let starého propagačního díla Gérarda Noiriel, které si vytklo za cíl ustavit novou disciplínu na pomezí sociálních a humanitních věd – „sociohistorii“. Právě tato kniha je však dokladem toho, že i renomované nakladatelství může „sáhnout vedle“ (Noiriel je autorem celé řady mnohem lepších spisů) a že dobře míněná snaha představit českému čtenářstvu myšlenkově bohatý vznikající mimo dominantní anglickojazyčný prostor se může zvrtnout ve svou vlastní karikaturu (nehledě k plejádě vynikajících francouzských a dalších děl, mnozí čtenáři se po seznámení právě s touto knihou a jejím specifickým stylem honem rychle zase vrátí k dílům vznikajícím v angloamerickém prostředí).

Sociohistorie podle Noiriel „vymezi-la svou vlastní oblast výzkumu tím, že převzala od historiků definici empirické práce založené na studiu archivů a zaměřené na pochopení, a nikoli posuzování lidských aktivit. Od sociologů převzala cíl, který si stanovili: zkoumat mocenské vztahy a vztahy na dálku, které vzájemně spojují různé jedince“ (s. 25). Tím se má lišit od dosavadních výzkumů sociálních dějin, historické sociologie či mikrohistorie, a to proto, že zdůrazňuje význam nerovnoměrně rozdělené moci v životech konkrétních aktérů, přičemž si obzvlášť všímá (namnoze skrytého) vlivu minulosti na přítomnost. Tedy toho, co řada angloamerických historiků a sociologů už dávno označuje termínem „závislost na cestě“ (*path dependency*). V tom spatřuji jedno z nejslabších míst nově definované „sociohistorie“, obzvlášť je-li vymezována jen jako „krabice s nástroji“ (Noirielův termín), nikoli prostřednictvím jasně formulované teorie, metody či předmětu výzkumu: každá dobrá historická sociologie či bádání v oblasti sociálních dějin může být nazváno „sociohistorií“, aniž by „nový obor“ přinesl víc než postmoderní „supermarket přístup“, což mu ostatně od počátku vyčítali všichni jeho kritikové.

Druhé slabé místo souvisí s tím prvním a současně i s edukativním a propagačním charakterem Noirielova *Úvodu do sociohistorie*. Aby autor prokázal smysluplnost „nového oboru“ a zároveň doložil jeho historické a sociologické kořeny v dílech klasiků obou disciplín, které konečně potřebuje alespoň dílčí měrou představit čtenářům, dopouští se řady jednostranností, nepřesností a někdy i těžko omluvitelných zkreslení. Moderní historie se už jen sotva může odvolávat na Rankeův postulát „*wie es eigentlich gevesen ist*“ (s. 19–20) a nárokovat

si (alespoň budoucně) „objektivitu rekonstrukce“ (s. 111–112), zatímco mocenská a konfliktualistická definice sociologie (s. 14–15) je přinejmenším hodně jednostranná, stejně jako tvrzení, že se sociologie jako obor ustavila kvůli vzniku socialistického hnutí (s. 22–23). Výběr a způsob interpretace „otců zakladatelů“ – Marxe, Durkheima, Webera, Tarda, Blocha, Simianda, Halbwachse a Eliase – uvedené tendence dále posiluje, stejně jako zjednodušující výklad a kritika (vybraných přístupů) poválečné historie a sociologie (s. 46–61). Uvedu-li jen příklady, výraznějším „předchůdcem sociohistorie“ by ze školy *Annales* nepochybně byl spíše Fernand Braudel a celá její „druhá generace“ než rétoricky deklarovaný Marc Bloch, kulturní (nikoli „kulturní“, jak dí překlad na s. 50) studia by bylo třeba vymezit úplně jinak než jako „antropologickou historii“ a sotva bychom k nim měli počítat různé verze mikrohistorie.

Krátce řečeno, celou conceptualizaci tzv. sociohistorie, jak je shrnuta v prvních dvou kapitolách recenzovaného díla, považuji za problematickou a ve výsledku nešťastnou. Naopak je třeba ocenit, přinejmenším z pohledu českého čtenáře, následující tři kapitoly, které stručně shrnují nedávné i zcela recentní výzkumy v oblasti ekonomických, sociálních, kulturních a politických dějin (příp. historické sociologie zaměřené na tato témata). Většina jejich autorů by se sice rozhodně sama neoznačila za „sociohistoriky“, jejich potřebnému přiblížení to však nijak neubírá na významu. Snad jen v souvislosti s překladatelovou (Pavel Sitek) úpornou snahou o vylíčení *Úvodu do sociohistorie* jakožto nezbytného „vstupu do mimoanglofonního“ vědeckého diskursu, který nemohou nahradit překlady

(s. 134–135), podotýkám, že Noiriel se dobře orientuje pouze ve francouzsky a anglicky psané literatuře, zatímco kupříkladu německou zná jen výběrově – a cituje ji pouze z francouzských překladů.

Na závěr svého díla Noiriel umístil požadavek veřejné angažovanosti vědce, který se současně jinak než jako občan nesmí stát aktérem politických bojů, neboť „nemá právo používat vědu k tomu, aby ospravedlnil své vlastní názory“ (s. 117). Jde o cíl jistě dobře míněný, ale – obávám se – jen stěží naplnitelný, podobně jako již zmíněná možnost „objektivní rekonstrukce“ minulosti. Autor k němu patrně dospěl po vyvanutí iluzí, které kdysi vkládal do komunistického hnutí, přičemž si ponechal „velký ideál“ (jak je patrné z jeho způsobu jednostranného vymezování historie, sociologie i „sociohistorie“, který byl alespoň naznačen výše) – anebo proto, že jde o dobrou „marketingovou metodu“ k oslovení velké části neolevicově orientovaných studentů a intelektuálů, tedy potenciálních čtenářů jeho díla. Na to má v každém případě právo, jen by bylo třeba prostřednictvím jeho vlastní argumentace konstatovat, že takové podání vyžaduje dekonstrukci. Škoda, že se jí nechopil autor bezvýhradně adorativního doslovu Pavel Sitek.

Na českém vydání Noiriela *Úvodu do sociohistorie* oceňuji především to, že poskytuje informativní přehled o nedostatečně známých aktuálních výzkumech prováděných najmě ve frankofonní oblasti. Podobně jako van Dülmenova *Historická antropologie* (Dokořán, Praha 2002) přinesla hlavně bibliografický přehled, zatímco teoretické a metodologické otázky čtenář musí nadále řešit nahlédnutím do nepřeloženého díla Gerta Dressela (*Historische Anthropologie*. Böhlau, Wien 1996). Sekundárně je

pak Noirielova kniha nechtěnou ukázkou toho, jakými prostředky dnes musí akademický intelektuál bojovat za své „místo na slunci“. Příznačná je v tomto ohledu i její poslední věta: „je nutné, aby vědci mobilizovali své síly za účelem obrany svého vědeckého [= moci, řečeno i s autorem] ve veřejném prostoru, neboť nikdo jiný to za ně neudělá“ (s. 119).

Zdeněk R. Nešpor

Václav Šulista – Petr Prokopius: *Krize svědomí*

Triton, Praha 2011, 187 s.

V poslední době se stále častěji setkáváme s kritikou současné vyspělé společnosti, která lpí na materiálních hodnotách a potýká se s krizí duchovních hodnot. Kniha *Krize svědomí* reflektuje současný neutěšený stav naší společnosti a snaží se hledat příčiny a především východiska z něj. Jak píše samotný autor: „Cílem této knihy je přispět k zamyšlení se nad smyslem a významem života a uvědomění si jeho ceny a výjimečnosti“ (s. 187). Kniha je rozčleněna do pěti hlavních kapitol. V první kapitole její autor Petr Šulista uvádí čtenáře do problematiky negativních lidských vlastností, jako je chamtivost, touha po zisku či krutost. Zároveň se zamýšlí nad jejich příčinami. Pokládá čtenáři otázku, proč jsou vlastnosti, jako je láska, něha, pokora a poctivost, považovány za slabost, a ptá se, „jak je možné, že nepoctivost, arogantnost a nečestnost je společností nejen tolerována, ale i mnohdy schvalována?“ (s. 12). Součástí první kapitoly jsou i citace z knihy Františka Bláhy *Medicina na sces-tí* z roku 1947, jejíž autor popisoval hrůzy pokusů na lidech v koncentračních táborech v průběhu druhé světové války. Petr Šulista

se v této kapitole věnuje také vysvětlení pojmů svědomí, svobody a etiky.

Druhá kapitola s názvem Pieta je věnována problematice umírání a vztahu lidí ke smrti a umírajícím. Jsou zde popsány a vysvětleny některé rituály z minulosti, které lidé vykonávali, aby se vyrovnali se ztrátou svých blízkých a připravili se na svoji vlastní smrt. Zatímco v minulosti byla smrt součástí života, dnešní člověk se snaží její existenci ignorovat. Důkazem toho je mimo jiné i to, že přibývá pohřbů bez obřadů. V historii znamenal smuteční obřad důstojné rozloučení se zesnulým, dnes se od něho upouští pro finanční zátěž pozůstalých, duchovní rozměr je opomíjen. Tři příběhy v závěru kapitoly jsou příkladem toho, že láska, úcta a povinnost postarat se o poslední věci zemřelého čím dál víc ztrácejí na významu.

Následuje kapitola s názvem Příčiny a následky proměny člověka, ve které Petr Šulista popisuje tři hlavní příčiny lidské namyšlenosti a nadutosti. Tou první je uvědomění si už pravěkého člověka, že umí více než jiní žít tvorově. Díky intelektu může člověk využívat lsti a vtipu, kterými může přemoci mnohem rychlejší či silnější zvířata. Druhá, neméně závažná příčina je odpoutávání člověka od přírody a jeho snaha žít nezávisle na ní. Otázkou zůstává, zda tato nezávislost není právě příčinou mnoha frustrací, stresů a nejrůznějších zdravotních potíží novodobého člověka. Třetí příčinu spatřuje autor v „upřednostňování významu těla a tělesného vzhledu před úrovní a vyspělostí duše“ (s. 91). Jednotlivé podkapitoly jsou věnovány pojmům: inteligence, práce, šikana, lhotejnost, strach, závist, ale také soucítění a pokoře.

Václav Prokopius je autorem čtvrté kapitoly, věnované novodobému fenoménu,